

MAARJAMAA

V E L L O S A L O R I N G K I R I

Nr. 10 (105)

XXII aastakäik

Piritapäev 2008

Katoliku kiriku lugu – maakeeli! (Vt. ka Eesti Kirik 29. okt.)

Kirjastus Sinisukk on täitnud tunduva lünga meie ajalookirjanduses. Täni puudus meil ülevaateteos maailma suurima ja vanima kiriku kohta, olgugi et vajadust oli – puutub ju igaüks varem või hiljem katoliiklastega kokku. Nüüd on see siis lõpuks olemas – suur aitäh ettevõtlikule kirjastusele!

Ilmus koguni kaks kopsakat teatmeteost ühekorraga: Edward Norman, *Roomakatoliku kirik*. Illustreeritud ajalugu (192 lk) ja P.G. Maxwell-Stuart, *Paavstide kroonika* (248 lk). Vaadelgem siin lähemalt esimest.

Formaadi poolest muljetavaldav raamat on tegelikult ainult lühiülevaade – paistab, et alla saja tekstilehekülje – seega rohkem **lugu** kui **ajalugu**. Ent nagu allpealkiri rõhutab: **illustreeritud** lugu. Pildid pole mingi ebaoluline osa: üksainus hea pilt ütleb rohkem kui tuhat sõna. Ent teksti lühidus lubab kogu raamatu üheainsa õhtuga läbi lugeda – ja kellel meist oleks aega pillata?

Lühiülevaate kirjutamist maailma suurima kiriku ajaloost tuleb julgustükiks nimetada. Hea ülevaade eeldab tohutuid teadmisi, head perspektiivitunnet ja jutustamisoskust. Selle raamatu kirjutajal olid kõik need eeldused olemas.

Inglasest kirikuloolane Norman, kelle sulest on Wikipedia andmeil ilmunud paarkümmend teost, avaldas selle ülevaate (*The Roman Catholic Church*) a. 2007 ja sai arvustajatelt kiita: „*The most intellectually bracing short history of the Roman Catholic Church to have appeared for decades*“ (The Sunday Telegraph). Maakeelne tõlge ilmus juba aasta hiljem – ning selleks ajaks oli Edward Norman astunud täielikku osadusse Rooma kirikuga. Keeegi ei saa ent katoliiklaseks kiriku liikmeks astumisega, vaid astub osadusse märgates, et ta juba ongi seal.

Meeles pidades, et ükski tõlge ei saa olla parem originaalist, ei saa me unustada ka selle raamatu eripära. Eesti tõlkijate tööd võiks nimetada suuremaks julgustükiks kui autori ettevõtmist – mida võisid nemad teada katoliku kirikust või kust maakeelset terminoloogiatki võtta?

Edasi ei tohi me unustada sedagi, et Norman kirjutas käesoleva ilmselt ‘oma saare’, Britannia lugejaskonna jaoks. Eestlasest lugeja vajaks nii mõnegi seal hästituntud isiku (nt Chaucer, Morris, Pugini, Ruskin) kohta eraldi selgitusi – kui neid eestikeelses väljaandes üldse vaja ongi.

Eestist ei leia me siin jälgegi: maailmakiriku ajaloo seisukohast lähtudes ei ole Maarjamaal juhtunud midagi küllalt tähtsat. Mõni lugeja võib koguni soovuda, et ei leia meil möllanud „tulest ja mõõgast“ jälgegi, või et mõnd tema arust tähtsat kirikuloo aspekti (nt inkvisitsiooni) hoopis teistmoodi hinnatakse. Ent kas ei tee just see „teistsugune“ lähenemisviis lugemist huvitavaks? Omaette küsimus on originaali omanike poolt kirjastajaile tehtud tingimused: kas olnuks lubatud lühike „toimetaja märkus“ Liivimaal toimunud (nt Saksa Ordu mainimise puhul lk 62)?

Nüüd aga selle teksti juurde, mis tegelikult ilmus.

Nagu karta võis, esineb siin apse, mis näitavad, et siin-seal pole toimetajagi teadnud, millest täpselt juttu. Teisest küljest võiks aga ka öelda, et need apsud kriipsutavad alla teose vajalikkust. Eranditega: nii seisab tekstis järjekindlalt *investituuri vastuolu* (ingl *controversy*), olgugi et juba a. 1934 leidis Eesti Entsüklopeedias artikkel *investituuritüli* (seisab samuti ENEs); ka *pilditüli* (ingl *controversy*) on meil juba ammu kodunenud termin, ent siin leiame *pildirüüsterahutused* (lk 37). Ladinakeelsel sõnal *propaganda* (misjoniameti nimes, lk 102) pole tegemist „propagandaga“ meie tänapäevatahendumises – nii et mitte *Usupropaganda*, vaid *Usu levitamise amet*. Laimusõna *patulunastuskirjad* (lk 88) omistamine katoliku kirikule ei üllata meil vist kedagi, on aga ilmselt tõlkija patt. Prantsuse pühaku Jeanne Françoise de Chantal'i eesnimed on „tõlgitud“ inglise keelde – Jane Francis, *usutunnistustest* on saanud *usukinnitused* (lk 24), *missast – mess* (lk 100) jne jne. Arvukad apsud panevad soovima, et raamatust võiks ilmuda parandatud uustrükk.

Paar tõlkenäidet – esiteks originaal, siis raamatu tõlge, kolmandaks minu ettepanek – selgitavad asja ehk kõige paremini. Lk 112 loeme:

MAARJAMAA ilmub võimalust mööda kord kuus.

Toimetaja Vello Salo, kõne- ja kirjatruut (372) 6055040. – Merivälja tee 18, 11911 Tallinn. – vsalo@salo.ee – Internetis: www.salo.pri.ee

Missionary areas, in what was projected as an universal evangelistic campaign, came under the Sacred Congregation de Propaganda Fide (for the Propagation of the Faith) in Rome. The papal curia itself – the administrative service – was reformed, and the other Congregations bureaucratized. In 1588, Sixtus V authorized fifteen permanent Congregations, each under the direction of a Cardinal-Prefect.

Misjonitöö piirkonnad, kuhu kavandati üldine evangelistlik kampaania, hakkasid alluma Roomas asuvale pühale *Propaganda Fide* (usupropaganda) kongregatsioonile. Paavsti kuuria – administratiivteenistus – reformiti ja teised kongregatsioonid bürokratiseeriti. 1588. a. kinnitas Sixtus V viiusteist alalist kongregatsiooni, igaühe eesotsas kardinalprefekt.

Misjonialad, kus kavatseti ette võtta põhjalik evangelisatsioonitöö, allutati Usu Levitamise Pühale Kongregatsioonile (lad *Congregatio de Propaganda Fide*). Senise paavsti kuuria administratiivteenistus reformeeriti, ka teised kongregatsioonid said kardinalprefektile alluva ametkonna. A. 1588 kinnitas Sixtus V ametisse 15 alatist kardinalikongregatsiooni.

Lk. 115 täpsustab misjoniaspekti (minu ettepanek jätab ära mõne kordamise):

What is most remarkable about the expansion of Catholicism everywhere in the early modern world is that its dynamism preceded the Reformation. This is an indication of the vitality of the late medieval Church, and a witness to its missionary capabilities on the eve of the great disruption in Europe. The Protestants separated themselves from Rome at just the moment in history when the Catholic Church underwent an expansive renewal. That expansion remained broadly in the control of the papacy, even though for practical reasons the popes had conceded much of the governance of the Church in the New World to the Iberian Crowns. The missionary districts everywhere else were governed by the Sacred Congregation for the Propagation of the Faith in Rome, directed by a Cardinal Prefect. The expertise and bureaucratic efficiency of this body was to be of immense service in the centralization of Roman jurisdiction, and in conditions of very considerable regional diversity. The Sacred Congregation received regular reports from the missionary territories throughout the world and thereby, over the centuries, achieved an unrivalled knowledge of changing affairs.

Kõige olulisem katoliikluse ülemaailmses levikus uusaja algul oli see, et see ületas dünaamiliselt reformatsiooni. See on hiliskeskaja kiriku vitaalsuse märk ja tunnistab tema misjonärvõimeist Euroopa suure lõhenemise eelõhtul. Protestandid löid Roomast lahku sel ajaloohetkel, mil katoliku kirik elas läbi laialdast uuenemist. See ekspansioon jäi põhiliselt paavstluse kontrolli alla, kuigi paavstid praktilistel põhjustel andsid suure osa kiriku juhtimisest Uues Maailmas üle Hispaania monarhiatele. Teisi misjonärluse piirkondi valitses Roomas asuv püha usupropaganda kongregatsioon, mille eesotsas oli kardinalprefekt. Selle ametkonna kogemus ja toimekus tõi tohutut kasu Rooma jurisdiktsiooni tsentraliseerimisel suurte regionaalsete erinevuste tingimustes. Püha kongregatsioon sai regulaarselt raporteid misjonitöö piirkondadest kogu maailmas ja sel oli mitmesaja aasta kestel konkurentsituul parim ülevaade maailmas toimuvatest muutustest.

Kõige tähelepanuväärsem seik katoliikluse ülemaailmses levikus uusaja algul on, et see jõuline levik algab enne reformatsiooni. See on hiliskeskaja kiriku vitaalsuse märke ning tunnistab tema misjonivõimetest Euroopa suure lõhenemise eelõhtul. Protestandid löid Roomast lahku just sel hetkel, mil katoliku kirik koges uudset laienemist. See laienemine jäi üldiselt paavstide alluvusse, ehkki nad andsid Uue Maailma kiriku juhtimise praktilistel põhjustel Iberia kuningate kätte. Kõiki muid misjonialasid haldas aga Usu Levitamise Püha Kongregatsioon, kelle kogemus ja tõhus asjaajamine osutas tohutu teenuse kirikliku jurisdiktsiooni koondamisele Rooma – ning seda hoolimata suurtest erinevustest eri misjonimaade vahel. Kuna see Rooma kongregatsioon sai aastasadu regulaarseid aruandeid kogu maailma misjonialadelt, saavutas ta rahvusvahelise olukorra tundmise, millele ei leidunud võrdset.

Need näidistekstid on keskse tähtsusega, sest räägivad katoliku kiriku keskvalitsusest ehk Rooma kuuriast (Eestis rahvasuus lihtsalt „Vatikan“), mis koosneb põhiliselt *kardinalikogudest* (ingl *congregation*). Neid „kongregatsioone“ võib nimetada ka ministeeriumideks või ametiteks; tänapäeva „Vatikanis“ on neid üheksa, kusjuures eestlasest lugejal oleks hea teada, et 16. sajandil asutatud *Usu Levitamise Kongregatsioon* on tänapäevani olemas, olgugi et nimega *Rahvaste Evangeliseerimisamet* (lad *Congregatio pro Gentium Evangelizatione*).

Eesti keeles juba kodunenud mõistete (nt *investituuri-* ja *pilditüli*) kõrvale peaksime aga looma ka uusi oskussõnu, näiteks ühe kirikuloo põhiküsimuse – Rõõmusõnumi „lihakssaamine“ eri maades – kirjeldamiseks. Paratamatult teeb praegune lünk meie sõnavaras tõlkija nõutuks.

Norman kasutab mõistet *indigenization*, millest meie – paratamatus kimbatuses – tõlkijail on saanud küll *indigeniseerimine*, küll *rahvapärastamine* (lk 127), aga ka *usu teisendamine* või *kohandamine* (117), *seosed pärismaalaste usuga* (118) või *seostamine rahvauskumusega* (128). Ent kust leida paremat?

Peaksime võtma tarvitusele rahvusvaheliselt tuntud termini *inkulturatsioon*. On siin ju tegemist usku ja kohalikku kultuuri puudutava nähtusega. Ristikirik ei ole kuskil tahtnud „pärismaalikustuda“, vaid hoopis jätta igale tsivilisatsioonile võimaluse oma usku „omamoodi“ väljendada. Eri paikades kujunesid alguses kogudused, siis piiskopkonnad, siis patriarhaadid jne – lõpptulemusena leidub praeguses katoliku kirikus 21 eri jumalateenistuskorda ehk riitust. „Üksainus liturgiline traditsioon ei suudaks kuidagi ammendada Kristuse müsteeriumi põhjatut rikkust,“ on Kiriku seisukoht.

Käesoleva lugeja võib muidugi küsida: miks siis eesti katoliiklased ise ei ole siiani oma kirikust kirjutanud? Oskan vastata ainult iseene eest: minu sulest on ilmunud *Lühike Eesti kirikulugu* (Olaf Silla *Eesti kirikuloo* täiendatud väljaanne, a. 1995) ning *Riik ja kirikud 1940-1991* (a. 2000). Olen kirjutanud ka katoliku kiriku ajaloo Eestis, mille loodan trükki toimetada, ent rohkem ei ole lihtsalt jõudnud, sest olen Piibli tõlkimist vajalikumaks pidanud.

MAARJAMAA ilmub võimalust mööda kord kuus.

Mõelnud olen kirikuloo-raamatule küll. Lühiülevaate pealkirjaks paneksin *Katoliku kirik* (milleks *Rooma*?) ning „Vatikani Raadio veteranina“ tahaksin Normani ülevaadet täiendada eelkõige mõne reaga selle üleilmse kuulutusvahendi kohta, mille tolle ala pioneer Guglielmo Marconi andis Kiriku käsutusse Issanda aastal 1931.

Kuna katoliku usu aluseks on olla Kristuse poolt apostel Kalju (meie Piiblikes Keefase või Peetruse) peale rajatud kirik, siis peaks lühiülevaate kaas rääkima sellest. Siia sobiks nt. Perugino kuulus maal võtmete üleandmisest, ent ka jalgade pesemise ikoon (vt. Google, Icons St. Peter, lk 5).

Olgugi et kõneks olev teos kuulub nn pildiraamatute liiki, sooviksin siia piltidele lisaks ka arvulisi andmeid selle kohta, kuhu oleme Rõõmusõnumi kuulutamise ja tänapäeval jõudnud, näiteks: kogu inimkonnast on ligikaudu pool monoteistid, kolmandik kristlased; kristlikke kirikuid on üle 34 000, vanim ja suurim neist on katoliku kirik; katoliku kirikusse kuulub üle miljardi inimese ehk kuuendik inimkonnast; piiskopkondi on ligi 3000, preestreid üle 400 000.

Lõpetuseks paar soovitus. Teistes keeltes on olemas muidki lühiülevaateid.

Soovitan: Thomas Bokenkotter, *A Concise History of the Catholic Church*, mis on saadaval ka taskuraamatuna (Image, 2005). Ent hoiatan: seda „kokkuvõtet“ on juba üle 600 tiheda lehekülje!

Saksakeelne „lühike“ kirikulugu – August Franzen, *Kleine Kirchengeschichte* (24. trükk, Herder 2006) – pole põrmugi lühem.